

FUZÛLÎ'NİN RAKİPLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

A Review of Fuzuli's Opponents

Mehmet ULUCAN¹

ÖZET

Sanatçıların gücü, eserlerinde gösterdikleri üretkenlik ve yaratıcılıkla doğru orantılıdır. Sanatçı, bu özelliklerini belirgin şekilde gösteren kişidir. Şiirde, musikide, resimde, heykeltıraşlıkta vb. sanat dallarında ölümsüzleşen sanatçılar, sanattaki güçlerini en üst seviyede gösterenlerdir. Makalemizde; sanat dalları arasından şiiri, şairlerden ise Fuzûlî'yi ele almaya çalışacağız. Çünkü Fuzûlî, ölümsüz eserler vermiş bir sanatçıdır.

Fuzûlî, Klasik edebiyatımızın biçim ve türleri ile bilinen tip ve karakterlerini çok iyi kullanmıştır. Seçtiği tip ve karakterler özellikle aşk kahramanları önceden bilinenlerdir. Fuzûlî'nin asıl başarısı da buradadır. Fuzûlî, başarısıyla bu kahramanları öyle bir noktaya çıkartmıştır ki onları rakip olarak görmüş daha doğrusu onlara rakip olmuştur.

Makalemizde Fuzûlî'nin rakiplerini ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, şiir, rakip

ABSTRACT

Power of artists is directly proportional with creativity that they in their works express. Artists are the people who show their creativity feature prominently. Artists who in poem, music, art, and sculptor, became immortalized, are the people that express their creativity feature pre-eminently. We will try to discuss poem among the field of arts and Fuzuli among poets. Because Fuzuli is an artist who composed immortal works.

Fuzuli used well-known types and characters with forms and shapes of classic literature very well. The characters that he picked especially love heroes were in advance known. Fuzuli's main success was here. Fuzuli took these heroes such a stage with his success in creativity that he made them to himself rival or rather he run against them.

In this announcement will we discuss Fuzuli's opponents.

Key Words: Fuzuli, Poem, Opponents.

GİRİŞ

Sanatçı, yaratıcılık özelliğini en belirgin şekilde göstererek varlığın boyutlarını zorlayan insandır. Başka bir ifadeyle sanatçı, insanüstü bir varlığa dönüşme istek ve istidadı taşıyan kişidir. Nitekim şiirde, musikide, resimde, heykeltıraşlıkta vb. pek çok sanat dalında ölümsüzleşen sanatçılar, bu gayretin içinde olanlardır.

Edebî eserler, yeni duygu, düşünce, hayallerle birlikte yeni tip ve karakterleri ortaya koyan yeni temalar oluşturan ürünlerdir. Bu eserlerde tenkit önemli bir yer tutar. Divan şairleri, eserlerinde zaman zaman tenkite başvurmuşlardır. Bu tenkit, mesnevilerde daha belirgindir. Mesneviler, bir konuyu ele alıp işleyen eserlerdir. Tezkireler ise daha bilinçli ve bu maksatla yazılan eserler olduğu için edebî tenkit anlamında ilk ciddi kaynaklar olma özelliğini taşımaktadırlar (Coşkun,2007).

Yer, zaman ve şahıslar kadrosu, edebî eserlerin en önemli unsurlarındandır. Bu unsurlar, şiirde de son derece önem arz eder. Divan şiirinde ise şahıslar kadrosunun tam bir sistematığı oluşturulmuştur. "...özellikle dîvan ve mesnevilerde yer alan şahıslar kadrosu, asırların

¹ Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü ELAZIĞ, e-mail: ulucanmho23@gmail.com

Makalemizden, Üçüncü Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı - Avrupa'da Türkçe - 30 Ekim - 01 Kasım 2014, Beder Üniversitesi Tiran Arnavutluk'ta; "Fuzûlî'nin Rakipleri" adıyla sunduğumuz bildiride, kısmen yararlanılmıştır.

süzgecinden geçerek klişeleşmiş belirli tiplerden ibarettir. Dîvanlarda terennüm edilen insan tiplerini ana hatlarıyla hülâsa etmek gerekirse esas itibarıyla âşık-meddâh (bu her zaman şairin kendisidir), ma‘şûk (sevgili) ve memdûh (övülen hükümdar, vezir vb.) olmak üzere üç temel tip insanla karşılaşırız” (Şentürk,1995,XI). Ancak Divan şiirindeki şahıslar kadrosu, bunlarla sınırlı değildir.

Divan şiirinin şahıslar kadrosunda; toplumun her katmanından insanları temsil eden tipler, kendine yer bulmuştur. “Bütün bu tipler hakkında geliştirilen tasvir ve düşünceler, şairlerin toplumu oluşturan fertler ile mesafe ve münasebetlerini gösteren, edebiyat ve toplum ilişkisini yansıtan önemli ipuçları durumundadırlar. Şairlerin toplumu oluşturan tipler hakkındaki fikir ve tasavvurları aynı zamanda edebiyatın sosyal tenkit cephesini oluşturan önemli bir bahsini teşkil eder” (Şentürk,1995,XII). Ancak şairlerin, eserlerinde geçen bu tip ve/ya kahramanların tenkidini yapmaları yaygın bir yaklaşım değildir. Hele hele şiirler(in)deki kahramanları, bilinenin/beklenenin dışında bir anlayışla ele alıp tenkit etmeleri neredeyse yok gibidir.

Özellikle mesnevilerde âşık ve maşukun yanında yer alan diğer şahısların sayısı zenginleşir. Neredeyse bütün kurgusal metinlerde aşkın değişmez kahramanları olan âşık ve maşukla beraber üçüncü değişmez olan rakip de yerini alır. Başka bir ifadeyle âşiksiz bir maşuk olamayacağı gibi rakipsiz bir âşk da düşünülemez. “Klâsik Osmanlı edebiyatındaki diğer tipler gibi “rakîb” de idealize edilmiş bir tip olup özellikleri belirlenmiş, vasıfları klişeleşmiş, “âşık-şair”lerin öfke, küfür ve lanetlerine boy hedefi olmuş, aşkı inkâr eden “kötü insan”ı temsil eder” (Şentürk,1995,25).

Rakip(lik) ve rekabet, bütün kültürlerde vardır. Hayatın gerçeğini işaret eden bu kavram alanı, bizde de çok belirgindir. “Kültürümüz ve edebiyatımızda belli bir kavram alanı oluşturan rakip, Divan şiirindeki âşk bahsinde, âşık ve sevgili ile birlikte sıklıkla kullanılan üç tipten biridir” (Yıldırım,2009, 375). Rakiplik ve rekabet, dilimiz ve kültürümüzde farklı şekillerde ifade edilmekle birlikte edebiyatımızda ve şiirimizdeki çoğunlukla “rakip”le verilmiştir. “...sembolize edilmiş bir tipi temsil etmekle beraber günlük hayatın türlü safhalarında yerine göre bazı şahıslara da âlem olabilen “rakîb” en kısa ifade ile “engel” teşkil eden herkeştir” (Şentürk,1995,40). Divan şiirinde neredeyse bütün şairlerin aşklarında söz konusu ettikleri “...rakîp, âşık ile maşukun arasına giren kişidir ve âşğın yaklaşmadığı kadar sevgiliye yakındır” (Koç Keskin, 2010,413). Rakiplik, rekabet ve rakip; belki de en farklı olarak Fuzûlî'nin şiirlerinde yer almaktadır.

Çünkü Fuzûlî, şiirlerinde âşk temini en iyi işleyen sanatçıların başında gelmektedir. Onun âşk anlayışında; ayrılık, acı, hüznün, hicran, mihnet, gam ve kasavet ile daha çok sosyal açıdan kimsesizlik, yalnızlık, fakirlik, hamisizlik, talihsizlik gibi temalar başarıyla işlenmiştir. Özellikle yalnızlık temi, Fuzûlî'nin en çok işlediği temaların başında gelmektedir. Fuzûlî, genel olarak kaderinden, talihinden, şikâyetçidir. Zaman ve felekten şikâyeti ise yine sosyal içerikli yaklaşımla ilişkilidir. Bu nedenle onun şiirlerinde rakiplik ve rekabet de çok sık ve başarıyla işlenmiştir. Ayrıca Fuzûlî'nin yaşadığı coğrafya ve bölgedeki yaşanan olumsuzluk ve acı olaylarda - çoğunlukla- bölge insanının rolünün olduğuna inanılmaktadır:

“Burası bir bahçedir ki salınan servileri, sam rüzgârının gird-bâdları; açılmamış goncaları, mazlûm şehit mezarlarının kubbeleridir. Burası bir zevk meclisidir ki şarabı parçalanmış ciğerlerin kanı, musikisi âvare gariplerin iniltileridir. Ne mihnet artıran sahrasında bir rahat rüzgârı esmiş; ne de belâlarla dolu çölünde tozları ‘gamları’ yatıştırarak bir şefkat bulutu ümidi belirlemiştir. Böyle bir çile bahçelerinde gönül goncası nasıl açılır ve dil bülbülü ne terennüm eder.” (Tarlın,2001,8-9).

Fuzûlî'nin doğup büyüdüğü ve yaşadığı topraklar, Kerbela olayının meydana geldiği, ondan sonra da sürekli çatışmaların yaşandığı yerlerdir. Fuzûlî'nin yaşadığı çatışma ortamı onda o kadar derin psikolojik izler bırakmıştır ki onun kötümserliği ve yalnızlık hissi bütün eserlerinde daima hissedilir (Güler,2011,85). Fuzûlî, kendini hep mazlum olarak görmüştür. Geçmişinin tevarüsü olan talihsizliği, fakirliği ve yoksulluğu şiirinin hassasiyet noktalarını oluşturmaktadır. Onun bu

haletiruhiyesinin sebeplerinden biri de içinde yaşamak zor(unlu)luğunu hissettiği toplum(lar)dan kaynaklanmaktadır. Çünkü belirgin olarak vurgula(n)masa da ırken Azerî/Türk, inanç olarak Şii/Müslüman, sosyal mensubiyet olarak hem Doğulu/Safevî hem Batılı/Osmanlıdır. Bu ikilemlerden son derece mağdur ve müştekidir.

“Sultanlarla musahabet etmek başkalarının hasedini çekmekten başka bir şeye yaramaz. Şarabın neşesi ise ebedî azabı muciptir. Nedimlerle sohbet etmek insanın muhayyilesini işgal eder, onu kendi tahayyülâtı ile baş başa kalmaktan alıkor. Malın çokluğu gönül sahiplerini gaflete sevkeder. Hamdolsun bu âfetlerden uzak bir diyardasın. Bu gibi kötü şeyleri icap ettirecek vesileler orada yoktur. Bil ki hakikî sevgilinin güzelliğine âşık ve ilâhî sevgi şarabı ile sarhoş olup dünya lezzetlerinden el etek çeken, nefesine tabi olmayan birçok veliler, mübarek insanlar, şeyhler ve âlimler ıstırap kılıcı ile helak olunca bu diyarda toprağa kalbolmuşlardır. Bu diyarın toprağı mazlumların kanı ile karışmıştır; o şehitlerin kanları bu topraklara dökülmüştür. Allah'ın kaza ve kaderi senin çamurunu bu toprak ile yoğurmuş ve mukadder nasibini bu toprağın üzerine yazmıştır. Sen bu mihnet beşiğinde meşakkat sütü ile beslenmiş ve buranın suyu ve havası ile yetişip büyümüşsün. Biliyorum ki sen dertli yaratılmışsın. Dert ise şâirliğin sermayesidir. Şâir olmak için ve safa lâzımdır, deme; dertten bahset ki şîir yarışında müsabakayı kazanan derttir.” (Tarlan,2001,9).

Fuzulî'nin Osmanlı Devletinin hükümlerinde olduğu Diyâr-ı Rûm'a ilgi ve özlem duyduğunu biliyoruz. O, bulunduğu yerde kadrinin ve kıymetinin bilinmediğini, bundan dolayı muzdarip olduğunu belirtmektedir. Diyâr-ı Rûm'da değerinin bilineceğine dair hep bir ümit içinde olmuştur. Bu yüzden de Bağdat'ı terk etmek istediğini bir beytinde açık açık dile getirmiştir:

Fuzulî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl
Diyâr-ı Rûmu gözet terk-i hâk-i Bağdâd et²
G. XL/7

Ayrıca şâir, Türkçe divanının tertibi münasebetiyle de şunları anlatmaktadır:

“... Dünya halkının kimisi nesir ve muamma incilerinden feyiz almış, kimisi mesnevileriyle kasidelerinden faydalanmış. Bazısı Farsça gazellerini gönüllerine nakşetmişler, bazıları Arapça recizlerinin zevkine varmışlar. Türk-zâde güzellerin, şîirinin feyzinden mahrum kalmaları, zevk sahibi türk tائفesinin, sözlerinin bahçesinde gazel divanının çiçeklerini bulmamaları hiç de doğru değil” (Gölpınarlı,II).

GELİŞME

Fuzulî, şîirlerinde ele aldığı kahramanları, özellikle bilinenler arasından seçmiştir. Çünkü Fuzulî, yaygın anlayışın aksine şîirlerinde beyitlerle ve/ya mısralarla bu kahramanların tenkidini yapmıştır. Mecnûn/Kays, Ferhat, Hüsrev, Vamık; Leyla, Şirin, Azra vd. bu kahramanlardandır. Fuzulî, şîirlerinde bu aşk kahramanlarını çok sık ele alır. Bunlar, daha önce bilinen ve pek çok sanatçı tarafından ele alınan ikili aşk kahramanlarıdır. Bu kahramanlar, o kadar başarıyla ele alınır ki, yaşayan ve kıskanılan birer âşık ve maşuk olarak değerlendirir(levi)lirler. Zaman zaman Gül ile Bülbül ve Şem ile Pervane gibi diğer alegorik hikâyelerin ikili aşk kahramanlarının da ele alınışındaki orijinalliği bunlara ekleyebiliriz. Fuzulî, bu kahramanları adeta yeniden yaratır.

Fuzulî'nin şîirlerinde; aşk kahramanları, o denli başarıyla ele alınmıştır ki her biri kıskanılan, yarışılan birer tip ve karaktere dönüş(türül)ürler. Bu başarılı dönüşümün sonucunda okuyucularla beraber Fuzulî'nin kendisi de tedirginlik duyar. Söz konusu kahramanları çıkardığı aşamanın yüksekliği onu da kıskandırır. Mecnûn'un, Ferhat'ın, Hüsrev'in, Vâmık'ın ve diğer kahramanların aşkı zaman zaman Fuzulî'nin aşkıyla boy ölçüşür düzeye ulaşır. Hatta öyle bir noktaya varır ki Mecnûn, Ferhat, Hüsrev ve Vamık -bunlara Bülbül ve Pervane de eklenebilir- aşkta Fuzulî'ye rakip

² Abdülbâki Gölpınarlı'nın hazırladığı Fuzulî Divânı'ndan alınmıştır.

olurlar. Ancak Fuzûlî aşkından emindir ve rekabeti elden bırakmaz. Bu kahramanlarla mücadelesini sürdürür.

Böylesi bir mücadele, Fuzûlî'nin eserleri dışında bu denli belirgin ve başarılı bir şekilde görül(e)memektedir. Fuzûlî, bu kahramanlarla amansız mücadelesine devam eder. Ancak bu mücadele hiç bitmez. Çünkü aşk, yok olmadıkça bu ateş de sönmez. Bu mücadeleden kesin bir sonuç çıkartılıp verilmemekle birlikte okuyucuların rahatlıkla çıkarabilecekleri bir sonuç da yoktur. Burada Fuzûlî'nin Mecnûn, Ferhat, Hüsrev, Vamık ya da Bülbül ve Pervane gibi kahramanlarla mücadelesinden çok sembolik bir anlatım söz konusudur. Bu anlatımda; Fuzûlî, şairlik gücünü ortaya koymaya çalışmakla birlikte Türklerin, Araplar ve İranlılarla olan mücadelesi, dahası Türk edebiyatının Arap ve Fars edebiyatlarıyla kıyaslanması ve onların temsilcileriyle olan mücadeleleri ifade edilmektedir:

“...Bazen Arapça şiir yazdım ve Arap fasihlerini çeşitli manzumelerimle memnun ettim. Bu benim için kolaydı. Çünkü benim ilmi mübahese dilim Arapça idi. Bazen Türk şiiri meydanında at koşturdum ve Türk zariflerine Türkçe şiirin güzellikleri ile zevk verdim bu da beni o kadar uğraştırmıyordu. Çünkü Türkçe şiir benim aslı selikama uygundu. Bazen Fars dili ipine inci dizdim ve o daldan gönül meyvası derdim ...”(Tarlan,2001,9-10).

Fuzûlî'nin sembolik değerler üzerinden zaman zaman bu tür kıyaslamalara giriştiği bilinmektedir. Örneğin; Beng ü Bade mesnevisi böylesi bir yaklaşımı ele almaktadır. Ancak Beng ü Bade'de belirgin bir konjonktürel sürecin etkisi görülmektedir. Şairin, Şah İsmail'i II. Beyazıt'a kıyasla öncelmesi belli ki, pek sindiril(ebil)miş bir sonuç olmamıştır. Dolayısıyla mücadele bizatihi Fuzûlî tarafından diğer zemin ve zamanlarda devam et(tiril)miştir. Çift kahramanlı aşk hikâyeleri ve Fuzûlî'nin eserleri arasında en başarılı sayılanlardan biri olan Leylâ ve Mecnûn mesnevisi, Türk/Osmanlı yöneticilerine sunulduğu için Türk/Osmanlı askeri, Arap askerine galip getirilmiştir. Orijini Arap edebiyatına dayan(dırıl)an Leylâ ile Mecnûn'un aşkı; Türk askerinin yer bulması ve rakiplerine galebe çalması başka nasıl açıklanabilir:

Çün tîğ çeküp mübâriz-ı Rûm
Şâm ehlini itdi emre mahkûm
Feth oldı sipâh-ı Türke mensûb
Oldı Arabın sipâhı mağlub
(LM, G. 1525/1-2, s.213)

Sadece Fuzûlî'nin değil, bütün sanatçılarımızın eserlerindeki tip, karakter ve kahramanlar yerli ve orijinal olmadıkça bu tür mücadele ve çatışmalar, devam edecektir. Fuzûlî, ele aldığı tip, karakter ve kahramanları kendisine rakip olabilecek duruma getirmiştir. Öyleyse Mecnûn, Ferhat, Hüsrev, Vamık vb. kahramanlarla birlikte Fuzûlî de bir aşk kahramanıdır.

Fuzûlî'nin şiirlerinde; efsanevî aşkların anlatıldığı Leylî vü Mecnûn, Ferhâd u Şirin, Vamık u Azra gibi hikâyelerden bahsedilip çeşitli telmihlerde bulunmaktadır. Bilhassa Leyla ile Mecnûn, Ferhâd ile Şirin ve Vâmık ile Azra'nın adları onun şiirlerinde pek çok kere geçer. Şair, “aşkının his ve hayallerinin ifadesinde kendisi ve sevgilisini onlardan üstün bulur” (Mazıoğlu,1956,82). Bu husus, neredeyse bütün kaynaklarda benzer şekilde ele alınmaktadır. Fuzûlî de aynı düşünceleri ifade eden beyitler yazmış veya benzer düşünceleri paylaşmıştır. Kâtibî'nin ve Hayâlî'nin aşağıdaki beyitleri aynı içeriğe sahiptir:

Geh menem u deşt u der geh menem u kûhsâr
Kıssa-i Mecnûn merâst gussâ-i Ferhâd hem
Kâtibî

“Gâh çölde/yazıda dolanırım, gâh dağlara çıkarım. Mecnûn'un hikâyesi de benim hikâyemdir. Ferhad'ın derdi de benim derdimdir.”

Demem Mecnûna ilm-i aşkı tekmîl itti kâmindür
Benim yanımda ol dîvâne bilmez nesne câhildür
Hayâlî

“Mecnûn'a aşk ilmini tamamladı kâmil biridir, demeyin. O deli, benim yanımda hiçbir şey bilmeyen câhilin tekidir.”

Fuzûlî, geleneğin etkisiyle Leylâ ile Mecnûn mesnevisi yazmış bir sanatçıdır. Söz konusu mesneviyi yazma gerekçesini eserinde detaylıca anlatmaktadır. Şair, hem Leylâ ile Mecnûn mesnevisi yazmış hem Leylâ ile Mecnûn vb. aşk kahramanlarını tenkit etmiştir. Fuzûlî, bu mesneviyi yazmıştır çünkü gelenek bunu gerektirmektedir. Geleneği oluşturan yapıyı eleştirmiştir çünkü mevcuttan memnun değildir.

Şiirlerindeki ikili aşk kahramanlarına yönelik eleştirilerine rağmen aynı kahramanların belli ölçüde de olsa övgüsüne yönelik beyitleri de vardır. Eğer bu örnekler olmamış olsaydı; eleştirme gerekçesi de ol(a)mayacaktı. Onun şiirlerinde de benzer örneklerin sayısı az değildir. Bunlar, geleneğin devamı niteliğindedirler:

Mecnûn oda yandı şule-i âh ile pâk
Vâmık suya batdı eşkden oldu helâk
Ferhâd heves ile yele verdi ömrün
Hâk oldular anlar benüm şimdi ol hâk

R. LXII

“Mecnûn, ah ateşiyle tamamen yandı, bitti; Vâmık, gözyaşına batıp kayboldu gitti. Ferhat, bütün ömrünü bir heves uğruna harcadı. İşte onlar, toprak oldular, şimdi otoprak benim.”

Lebi Şîrinlerin şevkiyle Ferhâd'ı benem asrın
Yanımda cem' olan seng-i melâmet Bîsütûn'umdur
G. XCIV/6

“Tatlı dudaklıların şevkiyle bu asrın Ferhat'ı benim. Yanımda birikmiş olan melâmet taşları, benim Bisütun dağımı oluşturmuştur.”

Çekdi Mecnûn ayağın bâdiyeden lîk verür
Kanlu güller ayağından çekilen hâr henûz
G.CXXIII/2

“Mecnûn çölden ayağını çekti. Ama ayağına batıp çıkan dikenler hâlâ kanlı güller vermektedir.”

Kan yeter kim dem-be-dem gözden inüp örter tenüm
Deşt-i gam Mecnûnuyam men kandan ü kandan libâs
G.CXXVII/2

“Devamlı gözlerimden inip bedenimi kaplayan kan yeterli. Gam çölünde yaşayan bir deliyim. Ben neredeyim, elbise nerede?”

Ey sabâ jülîde-mû başında Mecnûnun sakın
Bî-tekellûf gezme kim Leylî evidür ol palâs
G.CXXVII/4

“Ey bahar rüzgârı, saçı karışmış olan Mecnûn'un başında sakın umursamazca gezip dolaşma. Çünkü orası Leyla'nın mekânıdır.”

Bana cem' olur kanda kim var bir gam
Benem mülk-i ışık içre Mecnûna vâris
G.XLVII/5

“Nerde bir gam varsa gelir bende toplanır. Aşk mülkünde Mecnûn'un mirasçısı benim.”

Kuş yuvası sanma ser-geşte Mecnûn başına
Har u has cem' eylemiş girdâb-ı deryâ-yı cünûn
G.CCXXXIII/5

“Serseri bir âşık olan Mecnûn’un başını kuş yuvası sanma. Delilik denizinin girdabı, bütün çerçöpü bir araya getirmiş.”

Nihâl-i derddür Mecnûn yer etmiş sâyesine âhû
Başında kuş yuvası berg ayağında selâsil su
G.CCXLI/1

“Mecnûn, ahunun gölgesinde durduğu bir dert fidanıdır. Başındaki kuş yuvası bu fidanın yaprakları, alttan akan su ise ayaklarının zinciridir.”

Ferah-bahş-ı dil-i ma‘şûk olur şerh-i gam-ı âşık
Sürûd-ı bezm-i şîrîn nâle-i Ferhâd u Mecnûndur
G.LXXXVII/6

“Âşığın aşk ıstıraplarını anlatması, sevgilinin gönlünü ferahlatır. Şirin’in işret meclisindeki şarkıları, Ferhat ve Mecnûn’un iniltileridir.”

Kat’-ı ülfet gâlibâ düşvârdır kim eylemiş
Nakş-ı Şîrîn ile Ferhâdı mukayyed Bî-sütûn
G.CCXXIII/5

“Galiba birbirlerini sevenlerin ayrılmaları çok zor. Zira Bisütun Dağı, Ferhat ile Şîrîn’in resmini bir arada tutuyor.”

Olma ey sahrâ-nîşîn gâfil degül her su serâb
Mevc-i eşk-i germ-i Mecnûndur dutan sahra yüzün
G.CCXXVIII/4

“Ey çölde yaşayan gâfil bedevi, gördüğün her suyu serap zannetme. Çölün yüzünü kaplayan Mecnûn’un hararetli gözyaşlarının dalgalarıdır.”

Kûh feryâdı sadâsın verdi Ferhâdın demen
Nakş-ı Şîrîndür verür âvâz olup feryâd-res
G.CXXVIII/3

“Dağ, Ferhat’ın sesine yankı verdi demeyin. Onun feryadına yetişip ses veren Şîrîn’in resmidir.”

Tâ sirişk-i dîde-i Ferhâdı gördü lâle-gün
Çeşmeler suyunu gözden saldı kûh-ı Bî-sütûn
G.CCXXXIII/1

“Ferhat’ın gözyaşlarını lale renkli görünce; Bisütun dağının çeşmeleri, gözünden suyunu saldı, ağlamaya başladı.”

Daş bağırlu olmasaydı Bî-sütûn Ferhâd için
Su yerine gözlerinden ahıdurdı seyl-i hûn
G.CCXXXIII/3

“Bisütun dağı taş yürekli olmasaydı, Ferhat için gözlerinden su yerine kan akıttırdı.”

Bekâ-yı sûret-i Şîrîn için tevfiik mi’ mâr
Binâ-yı ışk-ı Ferhâdun esâsın Bî-sütûn etdi
G.CCXCIX/6

“Şirin’in resminin kalıcı olması için Teyfik mimarı, Bisütun dağını Ferhat’ın aşkına temel etti.”

Yenişehirli Avnî de bir rübaisinde Leyla ile Mecnûn'un aşkıdan söz etmektedir. Mecnûn'u övmekte onun aşkını yüceltmekte ve ona üst düzeyde bir hayranlık duygusu beslemektedir. Fakat Fuzulî'de bu ikili aşk kahramanlarına karşı bir hayranlık duyulmaz, bilakis kendi aşkına hayran olunmada onları, bir araç olarak kullanır:

Mecnûn ki lâ-ilâhe illâ der idi
Teklîf-i şû'ûr eyleseler lâ der idi
Ol mertebe meşgûl idi *Leylâ* ile kim
Mevlâ diyecek mahalde *Leylâ* der idi
(Dilçin,1997,209)

“Fuzulî'nin gül ve bülbül efsanesi hakkındaki mazmunları da çok kullandığı görülür. Divan şiirinde bülbül ve pervane aşkta vefakârlığın timsalidir. Onun feryatları güle karşı olan ebedî hasretinin bir ifadesidir. İşte Fuzulî feryâd ve figân etmekte bülbülü de geride bırakmıştır” (Mazıoğlu, 1956,130):

Kansı gülşen bülbülü söyler Fuzulî sen kimi
Kansı bülbül nâlesi feryâd u efgânunca var
G.LXXXV/7

“Fuzulî! Hangi gül bahçesinin bülbülüne senin gibidir, derler. Hangi bülbülün ağlaması ve feryatları senin figanına benzer.”

Seher bülbüller efgânı degül bî-hûde gülşende
Fuzulî nâle-i dil-sûzına âheng dutmuşlar
G.XCVI/7

“Seherdeki bülbüllerin feryat ve figanı boşuna değildir. Fuzulî'nin yanmış gönlüne beste yapmışlar.”

Ol gül-i handânı görmek mümkün olsaydı mana
Sen tek ey bülbül gülistâna güzâr etmez midüm
G.CXCIII/6

“Ey bülbül, o açılan gülü görmem mümkün olsaydı senin gibi ben de gülistana gitmez miydim?”

Klâsik edebiyatımızda genellikle “Divan şairi, âşıklık konusunda Mecnûn'u, cömertlik söz konusu olunca Hatem-i Tâ'î'yi, vahdet-i vücud konusunda Mansur'u[n durumunu] kıyas malzemesi olarak kullanır” (Coşkun,2007,115). Fuzulî'nin şiirlerinde aşk söz konusu edildiğinde; âşık, kendisi, gerçek aşkın da kendi aşkı olduğu açıkça belirtilmektedir. Leyla ile Mecnûn mesnevisinin girişinde de bu verilmektedir:

Bana kim ta'ne eyler kim nasîhat ehl-i âlemden
Hoşem kim i'tibâr-ı aşk ile her dilde mezkûrum
(LM. Gazel-i münâsib-i hâl/5, s.127)

“Bu dünyada kimi beni kınar kimi de bana öğüt verir. Bundan memnunum. Çünkü aşkın itibarı sayesinde her dilde anılmaktayım.” demektedir.

Garaz bir ad imiş âlemde ben hem eylerem bir ad
Bi-hamdillâh Fuzulî rind ü rusvâlıkda meşhûrum
(LM. Gazel-i münâsib-i hâl/8, s.128)

“Bu dünyadan maksat bir ün kazanmaktır, ben de bu ünü kazandım. Allah'a hamd olsun ki, rintlik ve rüsvalıkla bilinmekteyim.” diyerek neredeyse aynı düşünceyi tekrar etmektedir.

Fuzûlî, kendi zamanına kadar süregelen edebî geleneği, hemen değiştiremeyeceğini bilmektedir. Alışılmış ve kanıksanmış olanı ortadan kaldırabilmek kolay değildir. Önce mevcut olanın sıradanlaştırılması, anlamsızlaştırılması ve unutulması sağlanmalıdır. Nitekim Fuzûlî, Leylâ ile Mecnûn mesnevisinde yücelttiği aşk kahramanlarını ve onların ulaşılmaz aşklarını, özellikle Türkçe divanındaki beyitlerle eleştirmekte, küçümsemekte, alaya almakta kendisi ve aşkının yüceliği karşısında onları yerlerde süründürmektedir. Çünkü “yeni, bir önceki geleneksel metnin dünyasına saldırarak ve onun biçimlendirdiği insan ve dil anlayışını yıkarak kendi geleneğini kurar” (Özcan, 2013,247). Modern çağda soylu ve asil olanın yerine; sıradan ve sade olan konulurken burada soylu ve asil olanın yerine daha soylu, daha asil olan konulmaya çalışılmaktadır. Başka bir ifadeyle en soylu ve en asil olanın konulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Fuzûlî'nin yaşadığı dönemde; Türk edebiyatı özellikle de Türk şiiri hâlâ büyük bir iştiyakla Arap özellikle de Fars edebiyatını ve konularını işlemeye devam etmektedir. Fuzûlî'nin şiirlerinde özellikle bıkkınlıkların hissedildiği beyitlerde Mecnûn/Kays, Ferhâd, Hüsrev ve Vamık adları geçmektedir.

Fuzûlî'nin Mecnûn/Kays, Ferhâd, Hüsrev, Vamık hatta Bülbül ve Pervane gibi efsanevî ve alegorik aşk kahramanlarına çatması, onlarla kendini kıyaslaması, sonra onları kendine göre küçümsemesi vs. ilk anda makul gözükse de detaylı düşünüldüğünde bunun ol(a)mayacağı rahatlıkla söylenebilir. Fuzûlî'nin Mecnûn/Kays, Ferhâd/Kûhken, Hüsrev ve Vamık gibi efsanevî kahramanlarla başka bir ifadeyle hayâli kişi(lik)lerle, kendini kıyaslamasını, onlarla kendini yarıştırmasını düşünmek öncelikle Fuzûlî'ye haksızlıktır. Çünkü o, son derece zeki, bilgili, içinde bulunduğu çevreye ve kültürlere aşinadır. Onun söylediklerini başkalarınınkine benzetmek elbette kolaycılık olur.

Fuzûlî, bu bıkkınlık veren ve sıkıcı olmaya başlamış temaların yerine doğal olarak kendini ve aşkını koymaktadır. Bunu farklı şekillerde izah etmek de mümkündür. Ancak Mecnûn adıyla Arap edebiyatının alışılmış, kalıplaşmış, sıradanlaşmış temalarını, Ferhad/Hüsrev, Vamık'la özellikle de Ferhad/Kûh-ken ad(lar)ıyla Fars edebiyatının aynı durumdaki temalarına göndermelerde bulun(ul)duğu düşünülmelidir. Bu, aşk kahramanlarına yönelik yaklaşımında bir megalomaniyi değil, alışılmışlıklara karşı bir duruşu ve haklı bir itirazı görmek mümkündür. Bu yaklaşımın özünde bütün alışılmış(lık)lara topyekûn bir karşı duruş görülmektedir, denebilir. Bu yüzdendir ki, ilk ciddi eleştirileri ve gelenekten uzaklaşmaları, Fuzûlî'de görebilmekteyiz. Bu durum, biçim ve türlerle değil, daha çok beyitler ve mısralar bazında ele alınmaktadır. Başka bir ifadeyle Türk şiirinin yenileşmesinin ilk istek, irade ve izlerinin Fuzûlî'nin şiirlerinde görüldüğünü, söyleyebiliriz. Fuzûlî'nin asıl maksadı, Arap ve Fars edebiyatlarındaki tip ve karakterlerin alternatifini oluşturmaktır. Aşağıda sıralanan örnekler, Türkçe divandan alınmıştır:

Mende Mecnûndan füzûn âşıklık istidâdı var
Âşık-ı sâdik menem Mecnûnun ancak adı var
G.XCV/1

“Bende Mecnûn'dan daha çok âşıklık yeteneği/eğilimi, kudreti var, çünkü gerçek âşık benim, onun sadece adı var.”

Bende sâkin oldu derd-i ışk Mecnûndan geçip
Ondan artukdur meger ışk içre temkinüm benüm
G.CCIX/6

“Aşk derdi, Mecnûn'dan geçip bende karar kıldı, bu yüzden benim aşktaki derecem ondan ileridedir.”

Verseydi âh-ı Mecnûn feryâdımın sadâsın
Kuş mu karar ederdi başındaki yuvada
G.CCXLIV/2

“Benim feryatlarımın sesini Mecnûn’un ahu verseydi, başındaki yuvada kuş durabilir miydi?”

Bana zamân ile Mecnûn mukaddem olsa n’ola
Oyunda şah beraber midür piyâde ile
G.CCVII/3

“Mecnûn, zaman olarak benden önce yaşamış olabilir; buna şaşılmamalı, satrançta şah ile piyade aynı anda hareket edebilir mi?”

Benim müderris-i ilm-i cünûn kanı Mecnûn
Ki ber-murâd ola devrimde istifâde ile
G.CCLVII/6

“Delilik ilminin müderrisi benim, hani Mecnûn? Benim devrimde nasibini alsın da muradına ersin.”

Beni sağınma Fuzûlî gam içre Mecnûn tek
Ki ben ziyâdeyem andan gam-ı ziyâde ile
G.CCLVII/8

“Fuzûlî, beni gam içinde Mecnûn gibi sanma, çünkü gamın çokluğuyla ben ondan daha ilerideyim.”

Mecnûn ki pâdişeh-i vuhûş u tuyûr idi
Ben tek musahhar etmedi mülk-i melâmeti
G.CCXCIV/3

“Vahşi hayvan ve kuşların padişahı olan Mecnûn, melâmet ülkesini benim kadar emri altına alamadı.”

Kârvân-ı râh-ı tecrîdiz hater havfin çekip
Gâh Mecnûn gâh ben devr ile nevbet bekleriz
G.CXVIII/6

“Dünya ve nimetlerinden uzaklaşma yolunun kervanıyız, soyulma korkusu taşıdığımız için gah Mecnûn gah ben sırayla nöbet beklemedeyiz.”

Levh-i âlemden yudum eşk ile Mecnûn adını
Ey Fuzûlî ben dahi âlemde bir ad eyledüm

“Ey Fuzûlî, Mecnûn’un adını dünya sayfasından gözyaşıyla sildim; ben de bu âlemde [böyle] bir ün/ad s/aldım.”

Deşt dutmak âdetin koymuştu Mecnûn aşkda
Şöhre-i şehri olmanın resmin men etdüm ihtirâ’
G.CXLIV/2

“Mecnûn, aşkta çöle düşmeyi adet edinmişti. Şehirliler tarafından bilinmeyi ben icat ettim.”

Deşt üzre gird-bâd mı yâ geldüğüm görüp
Mecnûn gubârıdur ki durup eyler ihtirâm
G.CLXXXVIII/6

“Çöldeki hortum mu yoksa geldiğimi görüp saygıda kusur etmeyen Mecnûn’un toprağı mı?”

Kıldı Mecnûn gibi çohlar heves-i aşk velî
Döymedi derdini ben bî-ser ü pâdan gayrı
G.CCLXXII/3

“Mecnûn gibi nicesi aşk heveslisiydi fakat aşk derdine benim gibi üstü başı perişandan başkası dayanmadı.”

Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnûn vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâra yazmışlar
G.CIV/7

“Vamık, Ferhad ve Mecnûn’un vasıflarını ehl-i dert/aşk ehli anlatırken Fuzûlî’nin adını bu listenin başına yazdıklarını gördüm.”

Sürdi Mecnûn nevbetin şimdi benem rüsvâ-yı aşk
Doğru derler her zaman bir âşıkun devrânıdır
G.LXIX/2

“Mecnûn, aşk devrini tamamladı. Şimdi aşkın kahramanı benim. Her dönem bir âşğın devranıdır, derler.”

Aşk devrânı bana tapşurdu Mecnûn nevbetin
Hâli olmaz nakş-ı erbâb-ı vefâdan bu bisât
G.CXLII/4

“Aşk devranında sıra Mecnûn’dan sonra bana geldi, dünyada vefa sahipleri unutulmaz.”

Işk etvârın müsellemler eyledi gerdûn mana
Munca kim yel tek yügürdi yetmedi Mecnûn mana
G.XVII/1

“Felek, aşka ait (âşıklığı) tavırları yalnızca bana tahsis etti. Mecnûn o kadar çalışıp çabaladı benim mertebeme ulaş(a)madı.”

Beni zikretmez el efsâne-i Mecnûna kâildir
Ne benzer ol bana derdi onun takrîre kâildir
G.LXVIII/1

“El âlem beni anmaz ve bilmez Mecnûn’un efsanesine ilgi göstermektedir. O bana nasıl benzer? Onun derdi normal bir derttir, benimkiyle kıyaslanamaz.”

Beyâban-gerd Mecnûndan gam u derdim suâl etme
Ne bilsin bahr hâlin ol ki menzilgâhı sâhildir
G.LXVIII/2

“Benim gamımı ve derdimi çöllerde dolaşan Mecnûn’a sorma. Sahilde/karada olan dert denizine batmış olanın halini bilmez.”

Kıl tefâhur kim senün hem var men tek âşıkun
Leylînün Mecnûnı Şîrinin eger Ferhâdı var
G.XCV/3

“Eğer Leyla’nın Mecnûn, Şîrin’in Ferhad gibi âşıkları varsa sen de benim gibi bir âşğının olmasıyla iftihar edebilirsin.”

Derler ki var Vâmık u Mecnûn acep değil
Dağılmış ola âteş-i aşkum şerâresi
G.CCLXXXIX/4

“Vâmık ve Mecnûn var derler, buna şaşılmamalıdır, onlar, benim aşkımın ortalığa saçılmış kıvılcımlarıdır.”

İşit derd-i dilüm efsâne-i Mecnûna meyl etme
Kim ol efsânenen hem anlanan mutlak bu mazmûndur

G.LXXXXVII/3

“Benim gönlümün derdini dinle, Mecnûn’un efsanesine itibar etme. O efsanenin özünde benim aşkımdır.”

Gam yolunda ben kalup gitdiyse Mecnûn yoh aceb
Sayruya düşvârdur hem-rehlik etmek sağ ilen

G.CCXXXII/2

“Gam yolunda benim kalmama Mecnûn’un gitmesine şaşılmalıdır. Çünkü hastalıklı olanın sağlıklı olana yoldaşlık etmesi zordur.”

Belâ yolunda gavgâya kaçan men tek dözer Mecnûn
Kaçan ben tek dözer ol yeg bilür her kimse yoldaşın

G.CCXXX/2

“Bela yolundaki kavgaya Mecnûn nereden benim gibi dayanır? Nerden benim gibi dayanır? Herkes yoldaşını iyi tanır.”

Uyup âhûya düşdü müşg Mecnûn tek beyâbana
N’ola çeksen anı zincîr-i zülf-i anber-efşâna

G.CCLVI/1

“Misk de ahûya uyup Mecnûn gibi çöle düştü. Onu anber saçan zülfün zincirine çeksen ne olur?”

Demem Mecnûna âşık kim başında kuş yuva tutmuş
Menem âşık ki seyl-i eşkümi başumdan aşurdum

G.CLXXXIV/3

“Kuşların başında yuva yaptığı Mecnûn’a âşık demeyin. Gözyaşı selini başından aşırın asıl âşık benim.”

Ey Fuzûlî dura menden ala ta’lîm-i vefâ
Nâ-geh er merkad-ı Mecnûna düşerse güzerim

G.CXCIV/7

“Ey Fuzûlî, Mecnûn’un mezarına yolun düşerse, kalkıp benden vefânın ne olduğunu öğrensin.”

Ey Fuzûlî kalmamış gavgâ-yı Mecnûndan eser
Galibâ efsâne-i Leylî getürmüş hâb ana

G.XII/9

“Ey Fuzûlî, Mecnûn’un aşk kavgasından bir eser/iz kalmamış. Galiba Leyla efsanesi/masalı, onu uyutmuş.”

Esîr-i derd-i ışık u mest-icâm-ı hüsn çok ammâ
Biziz meşhûr olan Leylî sana Mecnûn bana derler

G.LXXXXIX/2

“Aşk derdiyle esir, güzellik kadehiyle sarhoş olanlar çoktur. Ancak bunlardan en meşhuru biziz; sana Leyla bana Mecnûn derler.”

Fuzûlî il seni Mecnûndan artık der melâmetde
Buna münkir degül Mecnûn dahi ma’küle kâildir

G.LXVIII/7

“Fuzûlî, el âlem senin için ‘aşk derdinde Mecnûn’dan ileride’ derler. Mecnûn da bunu inkâr etmez. Bunun akıllıca olduğunu söyler.”

Refikin olsa dilsiz cân ver hem sahla râz andan
Sakın sırrın düşürme dillere Mecnûn-ı rüsvâ tek
G.CLXV/6

“Arkadaşın/yoldaşın dilsiz bile olsa can ver de sakın sırrını ona söyleme. Halka rezil olmuş Mecnûn gibi sırrını dillere düşürme.”

Müjem ser-çeşmeler menzil dutan âşüfte Mecnûndur
Anınçün beste-i zincîr-i seyl-i eşk-i gül-gündur
G.LXXXVII/1

“Kirpiğim pınar başlarını tutan perişan bir delidir. Onun için gül renkli gözyaşı selinin zinciriyle bağlanmıştır.”

Seninle ettügiçün da’vî-i takvîm hüsn içre
Felek ta’zîr edüp Leylîni rüsvâ-yı cihân etmiş
G.CXXXXVI/4

“Felek, Leyla’yı güzellikte seninle yarışa giriştiği için kusurlu bulmuş ve âleme rezil/rüsva etmiş.”

Mesken ey bülbül sana geh şâh-ı güldür geh kafes
Nice âşıkısan ki âhından tutuşmaz hâr u has
G.CXXVI/1

“Ey bülbül, sen ya gül dalında ya kafeste yaşarsın. Sen nasıl bir âşıkısan ki, âhından bu çerçöp tutuşmuyor.”

Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anun her lâhza min feryâdı var
G. XCV/4

“Ey gül, ben sabırlı ve temkinli biriyim. Beni bülbüle benzetme. Onun derde karşı dayanma gücü yoktur. Her lahza binlerce feryat etmektedir.”

Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelâda
Bir âh ile verirdi bin Bî-sütûnu bâda
G. CCXLIV/1

“Bendeki bu gam Âşık Ferhat’ta olsaydı bir âh çekmekle bin Bîsütûn dağına yele verirdi.”

Âciz olmuş yakmağa âhiyle kûhu Kûh-ken
Neylesün miskîn anun aşkı hem ol mikdâr imiş
G.CXXXIII/2

“Ferhat (Kûh-ken), Bîsütûn dağına ah çekerek yıkamamış, yazık, demek zavallının aşkı o kadar imiş.”

Ferhâda zevk-i sûret Mecnûna seyr-i sahrâ
Bir râhat içre herkes ancak menem belâda
G.CCXLIV/3

“Ferhat, Şîrîn’in Bîsütûn dağına yaptığı resminin zevkini sürmekte, Mecnûn, sahralarda dolanıp durmakta. Herkes rahatına bakmakta, ben ise beladayım.”

Fuzuli'nin Rakiplerine Dair Bir Değerlendirme.

Görüp divârlarda kûh-ken nakşın demen âşık
Benem âşık ki duttum deşt terk-i hân ü mân ettim
G.CCV/4

“Duvarlarda Ferhat’ın resmini görüp âşık demeyin; gerçek âşık, çölleri mesken tutup evini barkını terk eden benim”

Görüp mühlük benüm çevremde bahr-ı ışık tuğyanın
Kaçup bir dağa çıkmış Kûh-ken kurtarmağa cânın
G.CCXXV/1

“Ferhat, benim o korkunç aşk denizimin tufanını çevremde görünce canını kurtarmak için korkusundan kaçıp bir dağ(Bîsütûn)a çıkmış.”

Kûh-ken künd eylemiş bin tîşeyi bir dağ ilen
Ben koparup salmışam bin dağı bir tırnağ ilen
G.CCXXXII/1

“Ferhat, bin kazmayı bir Bîsütûn dağına vurarak köreltmış, ben tek tırnağımla bin dağı yerinden koparıp savurmuşum.”

Ey gören bin dağ ile sabr u sebâtım eyleme
Nisbetim Ferhâd kim bir dağ ile oldu zebûn
G.CCXXXIII/4

“Bin yaramla aşk yolundaki sabır ve sebatımı görüp beni Ferhat’a benzetme. O, bir dağ(Bîsütûn)la uğraşmaktan çaresiz düşmüştü.”

Sahrâ-neverd iken bana tasvîr-i kûh-ken
Öğretti şerh-i ışıkda resm-i ikâmeti
G.CCXC/4

“Ben çöllerde dönüp dolaşırken Ferhat’ın resmi bana aşk şehrinde oturulacağını öğretti.”

Belâdur şehirlerde men kimi rüsvâ-yı halk olmak
Ne hoş Ferhâd u Mecnûn menzil etmiş kûh u sahrâyı
G.CCXC/3

“Asıl bela benim gibi şehirlerde rezil rüsvâ olmaktır. Ne güzel, yaşamak için Ferhat Bisütun dağı, Mecnûn da çölü seçmiş.”

Vâmık u Ferhâd tek rüsvâyâ kılmam nisbetim
Bir fakirem sanmanız ol hod-nümâlardan beni
G.CCLXIX/3

“Beni, Vâmık ve Ferhat gibi rüsvalara benzetme. Ben bir fakirim, beni, o kendini aleme göstermek isteyenlerden sanma.”

Daşa çekmiş nakş için Ferhâd Şirîn sûretin
Arza kılmış halka mahbûbun aceb bî-âr imiş
G.CXXXIII/3

“Ferhat, halk görsün diye Şirîn’in resmini taşa çizmiş. Sevdiğini bütün halka göstermiş ne kadar utanmazmış.”

Deme Ferhâd kanın dökmüş ancak ışık şemşîri
Menüm gör kanlu yaşum kim bu hem ol mâcerâdandır
G.LXXX/3

“Aşk kılıcı, sadece Ferhat’ın kanını dökmüş deme. Gör, benim kanlı gözyaşım da aynı hadiseden kaynaklanmaktadır.”

Kurutmuş galibâ şevk odu Ferhâdun gözi yaşın
Ki ger aksaydı lâ’l eylerdi bî-şek Bîsütûn taşın
G.CCXXX/1

“Galiba, aşk ateşi, Ferhat’ın gözyaşını kurutmuş. Eğer aksaydı, mutlaka Bisütun dağının taşını yakuta çevirirdi.”

Kûh-ken Şîrine öz nakşın çeküp vermiş firîb
Gör ne câhildür yonar daşdan özüyçün bir rakîb
G.XXXI/1

“Ferhat, kendi resmini yapıp Şîrîn’e vermiş. Ne kadar cahil olduğunu gör, kendine taştan bir rakip yontmuş.”

N’ola ger olduysa fânî Kûhken men bâkiyem
İşka bizdendür bekâ yohdur yoh olmak varumuz
G.CXI/3

“Ferhat ölüp gittiyse ne çıkar. Oysa ben kalıcıyım. Aşk bizim kalıcılığımızla var olmaya devam edecektir.”

Gönül her sûret-i Şîrine verme iç mey-i ma’nâ
Hazer kıl daşa çalma şişeni Ferhâd-ı şeydâ tek
G.CLXV/3

“Ey gönül! Her güzel/şirin yüzlüye gönül verme. Mana şarabını iç. Sakın çıldırmış Ferhat gibi [ar, namus] şişesini taşa çalma.”

Beni kim seng-sâr-ı mihnetem bazâr-ı aşk içre
Belâ dağı kazan Ferhâd ile hem-seng dutmuşlar
G.XCVI/5

“Aşk pazarında sıkıntı taşlığına düşmüş bendenizi, bela dağı kazan Ferhat ile aynı ayarda görmüşler.”

SONUÇ

Sonuç olarak Fuzûlî gibi ondan yaklaşık bir asır sonra yaşamış başka bir şairimiz de neredeyse aynı itiraz ve eleştirileri ortaya koymaktadır. Bu eleştirileri, bilinmedik şiir(ler)iyile bilinmedik biri değil, pek çoğumuzun ezberinde olan bir beytiyle Nâbî, dile getirmektedir:

Nâbî ile ol âfetin ahvâlini naklet
Efsâne-i Mecnûn ile Leylâdan usandık

Fuzûlî’nin yukarıdaki beyitlerinden yola çıkarak onu bir aşk kahramanı olarak görmek ve değerlendirmek mümkündür. Nitekim bazı kaynaklar da böyle söylemekte ve böyle değerlendirmelerde bulunmaktadır. Örneklerden de anlaşılmaktadır ki, Fuzûlî bir âşıktır ve Mecnûn’a, Ferhat’a, Vamık’a vd. rakiptir. Fuzûlî bir âşık ise aşkı kime veya neyedir, maşuku kim veya nedir? Bu soruların cevabı net olarak verilmelidir.

Bizim düşüncemize göre; Mecnûn Arap, Ferhat/Hüsrev, Vamık Fars, Fuzûlî ise Türk edebiyatını temsil etmektedir. Fuzûlî, Mecnûn’u, Ferhat’ı vd. birer sembolik değer olarak gördüğü gibi kendini de sembolik bir değer olarak görmekte ve değerlendirmektedir. Ancak böyle düşünüldüğünde birer aşk kahramanı olarak Mecnûn, Ferhat, Vamık vd. Fuzûlî’ye rakip olabilirler. Aksi takdirde ne Fuzûlî’nin âşıklığı ne de Mecnûn, Ferhat, Vamık vd. yönelik rekabet ve rakipliği izah edilebilir.

Fuzûlî, bir âşıktır fakat Leyla'ya, Şirin'e ve/ya Azra'ya değil, Türk edebiyatı/şiiirine âşıktır. Fuzûlî, bir rakiptir fakat Leyla'ya, Şirin'e ve Azra'ya âşık olduğu için Mecnûn'a, Ferhat'a ve Vamık'a rakip değil, Arap ve Fars edebiyatları/şiiir(ler)ine -ve onların tip, karakter ve kahramanlarına- rakiptir. Çünkü Fuzûlî'nin, Mecnûn, Ferhat ve Vamık'a yönelik rekabet ve rakipliğinde Leyla'yı, Şirin'i ve Azra'yı elde etme ya da onlara ulaşma gibi bir maksadı yoktur. Öyle ise onun aşkı Türk edebiyatı/şiiirine, onun rekabeti ve rakipliği de Arap ve Fars edebiyatları/şiiir(ler)ine yöneliktir.

Fuzûlî, Türk edebiyatı ve şiiirinin bir âşığı olduğu içindir ki, onun şiiirleri; Türkistan, Kafkasya, Orta Doğu, Anadolu ve Balkanlardaki şiiir geleneklerinin devamı ve tamamlayıcısı durumundadır. Bugün hâlâ Fuzûlî'nin şiiirleri, söz konusu bölge ve coğrafyalarda hatta bütün dünyada büyük bir ilgi ve sevgiyle okunmaya devam etmektedir. Bu ilgi ve sevgide; yukarıda ele alınan rekabet ve rakipliğin etkisinin olduğu bir gerçektir. Bu da göstermektedir ki, Türkçenin, Türk edebiyat ve şiiirinin gücü ve güzelliği, Fuzûlî'nin şiiirleriyle her yere yayılmaya devam etmektedir.

Fuzûlî, Araplar'ın etkin olduğu ve Arapçanın yaygın olarak kullanıldığı bir yerde; Farsçanın edebî dil olarak kullanıldığı ve Fars edebiyatının popüleritesinin yüksek olduğu bir çevre ve süreçte yaşamış bir şairdir. Arapça ve Farsçayı şiiir dili olarak kullanabiliyorken Türkçeyi şiiir dili olarak hiç kullanmayabilirdi. Ancak o, Türkçe şiiir söylemekten geri durmamıştır. Fuzûlî'nin bütün yönleriyle orijinal bir Türk edebiyatının özlemini çektiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Coşkun, Menderes (2007), Klâsik Türk Şiiirinde Edebî Tenkit, Akçağ Yay. Ank.
- Dilçin, Cem (1997), Örneklerle Türk Şiiir Bilgisi, TDK Yay. Ank.
- Fuzûlî Divanı (2000), (hzl. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Akçağ Yay. Ank.
- Fuzûlî Divânı (III. Basım), (hzl. Abdülbâki Gölpınarlı), İnkılâp Kitabevi, İst.
- Fuzûlî, (1981) Leylâ vü Mecnûn, (Hzl. Hüseyin Ayan), Dergâh Yay. İst.
- Güler Zülfi (2011), "Fuzûlî'nin Divanına Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış (Ötekileştirilmiş Fuzûlî)", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Adıyaman.
- Karahan, Abdülkadir (1989), Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, KB Yay. Ank.
- Koç Keskin, Neslihan (2010), "Maşûk, Âşık ve Rakip Arasındaki Hiyerarşik İlişkiler" Turkish Studies, Volume 5/3.
- Mazıoğlu, Hasibe (1956), Fuzûlî-Hâfız, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ank.
- Nabi, Hayatı, Sanatı, Şiiirleri, Türk Klâsikleri (1953), (hzl. Abdülkadir Karahan), Varlık Yay. İst.
- Özcan, Tarık (2013), "Modern Bir Öncü: Keloğlan", Bilig, S.65, s.247-258, Ankara.
- Şentürk, A. Atillâ (1995), Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb'e Dair, Enderun Kitabevi, İst.
- Tarlan, Ali Nihat (2001) Fuzûlî Divanı Şerhi, Akçağ Yay. Ank.
- Yıldırım, Ali, (2004), "Fuzûlî'nin Beng ü Bade Mesnevisi ve Bade Sembolü" FÜ. Sos Bil. Dergisi, S.2, s.139-147, Elazığ.
- Yıldırım, Ali, (2009), Lânet Kitabı "Mesihî Divanında Rakibe Yönelik Sövgü ve Beddua, s.375-388" Kitabevi Yay. İst.